

Sammlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 92 1971

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ

Göteborg: Lennart Breitholtz

Lund: Staffan Björck, Carl Fehrman

Stockholm: E. N. Tigerstedt, Örjan Lindberger

Umeå: Magnus von Platen

Uppsala: Gunnar Brandell, Thure Stenström

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Litteraturvetenskapliga institutionen, Villavägen 7,
752 36 Uppsala

Printed in Sweden by

Almqvist & Wiksells Boktryckeri AB, Uppsala 1972

Mannen äger kvinnans kropp, kärlekens enda mål är familjebildning och livsvarig sammanhållning, lösa förbindelser är av ondo, därför att kvinnans sexuella frihet innebär undergångstecknet för en kultur och därför att likställigheten mellan könen är en illusion: kvinnan kan vid total sexuell frihet aldrig nå full tillfredsställelse eftersom hennes innersta drift är att föda barn: genom den sexuella friheten måste hon stänga av somliga organ och blir jungfru »från livmodermunnen». Det är en sorts ytterlig upplevelse av kvinnlighet i förening med religiös stränghet och moralism som dikterar Sigrid Undsets syn, och i sin intolerans blir hennes åskådning skrämmande. Man tänker på den djupa respekt hennes romaner ingjutit — när man möter intoleransen i de bakomliggande åsikterna upplever man snarare rädsla. Det är något av ett underverk att hon med sådana åsikter förmådde skapa så stor-slagna skönlitterära verk.

Jöran Mjöberg

Pekka Tarkka: *En roman och dess publik*. Övers. Ingmar Svedberg. Bonniers (BLM-biblioteket) 1970.

Den 2 september 1963 utkom i Finland på Otavas förlag Paavo Rintalas roman *Sissilunantti* (i sv. övers. *Fjärrpatrullen*). Den handlar om en tämligen fritt opererande truppenhet, närmast av partisankaraktär, och dess öden under det s. k. fortsättningskriget mellan Finland och Sovjetunionen. Romanen är i mitt tycke en ganska likgiltig produkt.

Under några veckor recenserades Rintalas roman på sedvanligt sätt, men i slutet av september började larmklockorna ringa, allra först i den borgerliga Kooperationens kundtidning *Yhteishyvä*. Anledningen var framför allt den att Rintalas huvudperson, patrullchefen Takala, vid inte mindre än tre tillfällen har samlag med representanter för den finska lottakåren. I slutet av oktober publicerades ett upprop, undertecknat av 38 generalspersoner, vilka vände sig mot att förlaget publicerat det anstötliga verket. Som en omedelbar följd av detta uppenbarade sig ett motupprop som samlat 68 undertecknare, framför allt författare, konstnärer och kritiker. I detta påpekades dels att *Fjärrpatrullen* var ett fiktivt verk, dels att grundlagen garanterade åsiktsfriheten. I fortsättningen framfördes från olika håll krav på förhandsensur eller bojkott av Otavas böcker. Kåsörerna i den konservativa pressen väckte tanken på att man borde knäppa ner Rintalas

byxor och ge honom en ordentlig risbastu. Somliga skribenter stod inte heller främmande för att en kastrering vore på sin plats. I tidningen *Polismannen* dryftade en författare frågan huruvida Rintalas testiklar borde smörjas in med blanksmörja eller ej. Under tiden såldes romanen i 60 000 ex.

Det är om denna batalj som Pekka Tarkkas bok handlar. Inledningsvis erinrar författaren också om kontroverserna kring Linnas Okänd soldat och Salamas Midsommardansen; dessa skulle visa »att litteraturen i Finland fortfarande i en viss mening är hela det läskunniga folkets sak». Den tolkningen förefaller dock att vara något för smickrande för den finska allmänheten.

Tarkkas arbete omfattar tre delar. I den första, *Rintalas predikan*, granskas författarens tidigare produktion samt görs en analys av *Fjärrpatrullen*. Den andra och längsta, *Rintalas församling*, uppmärksammar romanens mottagande jämte den intensiva polemiken kring den, medan den tredje, *Författare, publik, samhälle*, enligt Tarkka »skisserar upp en allmän bild av den socialhistoriska scen, på vilken både ifrågavarande författare och deras publik agerar». I metodiskt hänseende menar sig Tarkka använda en litteratursociologisk metod; hans huvudnyckel till skeendet är, deklarerar han, Kenneth Burkes bekanta teori om symbolic action, »vilken man kan tillämpa på all mänsklig handling». Det bör dock påpekas att Burkes teori spelar den största rollen i förordet; när Tarkka väl går att utföra sin undersökning arbetar han så gott som helt efter beprövade och konventionella riktlinjer. Kanske är det här bokens största svaghet ligger: de förväntningar författarens inledande anmärkningar väcker infrias aldrig.

Den första delen av arbetet är alltså ett försök att fixera Rintalas budskap. Framför allt uppmärksammas dennes samhällssyn och hans förhållande till religionen. Rintala sätts här i relation till bl. a. Arvid Järnefelt — »Finlands Tolstoy» —, Lars Levi Laestadius, Augustinus och Pascal. En parallell mellan Laestadius och Jung förmår knappast övertyga. Summan blir att Rintala i sina verk tar avstånd »från rationalismen, den demokratiska samhällsformen och den nuvarande civilisationen».

I den andra delen kommer så bokens tyngdpunkt: skildringen och analysen av de reaktioner som *Fjärrpatrullen* väckte. Tarkka använder sig här företrädesvis av innehållsanalytiska modeller hämtade från bl. a. kommunikationsforskningen. Enligt min mening skapar dock i många fall de tabeller och diagram som blir undersökningens resultat endast ett sken-

bart intryck av exakthet. Detta kan belägas t. ex. genom Tarkkas sätt att mäta dagstidningarnas aktivitet i fejden. För att fastställa tidningarnas publiceringsvillighet i fråga om de olika uppropen och resolutionerna införs något som kallas aktivitetspoäng. Ett exempel: om ett förkortat upprop publicerats på tre spalter erhåller tidningen 50 poäng, om uppropet publicerats i sin helhet på en spalt erhåller den 20. Stod uppropet inom ram tilldelas tidningen 10 extrapoäng etc. Det säger sig självt att en tabell konstruerad med hjälp av så godtyckliga mätmetoder inte kan bli särskilt upplysande.

En annan besynnerlig tabell återfinns på s. 108. Den är avsedd att registrera mängden av estetiska värderingar i recensionsmaterialet, och man finner där att i den kommunistiska pressen har det förekommit 0,2 positiva uttryck per spaltmeter. Eftersom det i det här fallet rör sig om endast två recensioner på tillsammans 49 cm bör de två anmälningarna sammanlagt ha innehållit 0,1 positiva uttryck!

Tarkka har alltså sorterat tidningarna efter partipolitisk tillhörighet och är naturligtvis ute efter signifikativa skillnader mellan höger- och vänsterpressens bemötande av romanen. Här finns dock en del fallgropar som Tarkka inte tycks ha beaktat i tillräcklig grad. Ett tecken på detta är det förbluffande uttrycket »agrarpartiets estetik» (s. 109). Författaren urskuldar sig visserligen för sin terminologi, men uttrycket väcker ändå frågan om man som Tarkka kan identifiera litteraturanmälna i t. ex. agrara tidningar med agrarpartiets politiska program. Kan man alltså a priori överföra en tidnings partitillhörighet till recensenten? I Sverige kan man säkerligen i många fall räkna med betydande meningsskilligheter mellan kulturskribenterna och tidningarnas politiska ledning. Det är möjligt att man inte behöver göra det i Finland. Saken borde dock ha diskuterats.

En diskussion hade också varit på sin plats vad gäller »den oavhängiga pressen» och dess politiska inplacering. Den svarar för nästan hälften av recensionsmaterialet och är alltså en tung post i sammanhanget. Till denna oavhängiga press hör t. ex. Hufvudstadsbladet, som ju dock i allt väsentligt står Svenska Folkpartiet nära. (Tarkka berör problematiken i en av sina bilagor, men han gör det på ett mycket vagt sätt.)

Det är naturligtvis mycket besvärande att inte själv ha tillgång till recensionsmaterialet, men det ovanstående torde ändå ha visat att det finns anledning att ifrågasätta många av Tarkkas resultat. Detta gäller dock inte de resultat som har det självklaras karaktär, som t. ex. att högern i stor utsträckning identif-

erar sig med de maktavande institutionerna medan vänsterns attityd är den motsatta.

I den tredje delen slutligen placeras Rintala in på en större scen, socialt, politiskt och ekonomiskt. Hans verk ses som en reflex av övergången från naturhushållning till penninghushållning eller från en gemenskapsorganisation till en målinriktad organisation. I en sådan situation blir människan främmande för sitt arbete, hon alieneras, och då kan utopier av Rintalas slag födas: drömmen om en återgång till det förindustriella samhället, till en ursprunglig och hållfast gemenskap. Man måste beklaga att Tarkka på den här punkten är såväl alltför summarisk som alltför vittfamnande; avsnittet är utan tvivel det intressantaste i hans bok.

Påpekas bör att översättningen här och var är ganska kuriös. Det finns passager i boken som är nästan helt obegripliga.

Jan Stenkvist

Charles I. Glicksberg: *The Sexual Revolution in Modern American Literature*. Martinus Nijhoff, The Hague, 1971.

Glicksbergs bok är ett brett upplagt försök att med utgångspunkt i »the roaring twenties» söka skildra vad han kallar en alltjämt fortgående sexuell revolution inom litteraturen. Kampen mot de strängt viktorianska tabuföreställningarna fördes på många fronter: naturvetenskapligt, socialt och religiöst såväl som litterärt. Ett speciellt starkt stöd fick författarna genom psykoanalysens landvinningar; det blev populärt och i viss mån legitimt att i skönlitterär form beskriva dittills ej berörda sidor av sexuella förhållanden.

Ett innehållsrikt kapitel ägnas åt Theodore Dreiser, som »led the revolt against the hypocritical moral conventions» och som accepterades som talesman för »the lost generation»; vidare detaljgranskas Sherwood Anderson, Scott Fitzgerald, Eugene O'Neill, Ernest Hemingway och William Faulkner. Avsnittet om den sistnämnde förefaller mig vara det starkaste i Glicksbergs bok. Så här sammanfattas Faulkners romanvärld:

»His novels come to grips with a human reality that is governed in large part by instinct. The appetite of the flesh again and again overrides the dictates of morality. If Faulkner is much concerned with the theme of sex, it is because Nature provides the norms to which his characters are compelled to defer. What is significantly lacking in his fictional universe is an awareness of the possibility of achieving an